

MIRJANA D. STEFANOVIĆ
O čemu se govori kad se misli na tranziciju?

Na pitanje o tome „šta je tranzicija“ dobijaju se različiti odgovori, leksički, prosvetiteljski, kao i današnji aktuelni. Uz to, još i pitanje: koliko je okvirno značenje ovog pojma suženo, u poređenju s onim što jedna književnost nudi i želi da ponudi u bilo kom političkom i ideološkom kontekstu? Može li se o tranziciji u književnosti govoriti još od 18. st. (na primer, Dositej Obradović i Matija Antun Relković) ili se taj pojam razume i tumači takvu poetičku poziciju samo iz današnje tačke gledišta, štobi trebalo da bude samo trivijalno? Šta se dešava u 20. i 21. st. u južnoslovenskom prostoru u pogledu promene društvene funkcije književnosti? Da li ona kao svoju posledicu donosi trivijalnost ili: može li se upravo to posmatrati kao subverzija u području poetike? Poneki primeri (Vojislav Despotov, Igor Marojević, Mimir Petrović) ne bi samo mogli da odgovore na ova kumulativno postavljena pitanja, već – što bi, možda, bilo važnije – da novim pitanjima omoguće bolju interpretaciju tranzicije.

Ključne reči: tranzicija; književnost, sociologija književnosti, subverzija poetike, Vojislav Despotov.

DEAN DUDA

Prema genezi i strukturi postjugoslavenskog književnog polja

Tema izlaganja jest postjugoslavensko književno stanje odnosno geneza i struktura postjugoslavenskog književnog polja. Osnovna je teza da svaki odgovor koji pitanje o postjugoslavenskoj književnosti i njezinim privilegiranim žanrovima započinje bez političke ili ekonomske dimenzije odnosno bez pretpostavke o rekonstitutivno-građanskom karakteru društvenih procesa, kao i o raznovremenostima u njegovoj istodobnosti - nužno promašen. Stoga bi vrijedilo bi razmotriti analitički okvir ili barem ponuditi neke njegove elemente kojima bi se svrsishodnije pristupilo cjelini problema.

Naime, problematiku postjugoslavenskoga književnog stanja vidim nešto složenijom od zainteresirane i tolerantne kulturne razmjene koja omogućuje da se popunjavaju pukotine u međusobnoj neobaviještenosti kulturnih ili profesionalnoj zainteresiranosti akademskih elita postjugoslavenskih zemalja.

Postjugoslavensko stanje nije problem puke prekogranične ili dobrosusjedske suradnje – ne sporeći, naravno, ni trenutka njezin višestruki doprinos kulturnoj dinamici – nego složeniji kompleks odnosa i veza u uvjetima kapitalističke rekonstitucije književne proizvodnje.

Stoga je namjera postjugoslavenskom književnom stanju pristupiti kategorijama što ih je P. Bourdieu iskoristio u analizi geneze i strukture francuskog književnog polja, ne bi li se na taj način postjugoslavensko stanje odnosno postjugoslavensko književno polje oblikovalo kao književno-historiografska struktura koja omogućuje da se razmotre njegovi akteri, njihove putanje, dispozicije i pozicije u aktualnim tehnološkim i socioekonomskim uvjetima književne proizvodnje.

SVJETLAN LACKO VIDULIĆ
Tranzicija književnog polja SFRJ

Istraživanje posljedica tranzicije podrazumijeva razumijevanje tranzicije same. Prilog se bavi tranzicijom književnog polja od složenog jugoslavenskog prema samostalnim poljima u pojedinim državama sljednicama.

Prilog polazi od sljedećih teza: 1. Postjugoslavenska tranzicija praćena je narativima ›povijesnog loma‹ koji naglašavaju aspekte diskontinuiteta, dok se aspekti kontinuiteta – kako u katastrofičnim (›jugonostalgичnim‹), tako i u trijumfalističkim (›nacionalističkim‹) narativima – previđaju i(li) potiskuju. 2. Kad je riječ o klasifikaciji nacionalnih književnosti, u središtu tranzicijskih narativa je predodžba o prijelazu s jugoslavenske multikulturne paradigme na postjugoslavenske nacionalne paradigme. Ovisno o poziciji promatrača glede politike kolektivnog pamćenja, staro stanje se prikazuje kao ›nasilno‹, a novo kao ›prirodno‹ – ili obratno.

Cilj priloga je ocrtati kontinuitet između nekadašnje federalizacije književnog polja i potonjeg centrifugalnog razvoja; između ›partikularizma‹/›republičkog egoizma‹ u ›etnosocijalizmu‹ (E. Kazaz) u razdoblju od 1960-ih do 1980-ih godina s jedne strane te mononacionalnog autizma u ›etnonacionalizmu‹ od 1990-ih naovamo. Autor se oslanja na leksikografsku literaturu, književnopovijesne preglede te iznenađujuće skromnu književno-sociološku literaturu.

Ključne riječi: tranzicija, književno polje, raspad SFRJ, federalizacija, etnonacionalizam

BORIS POSTNIKOV
Povratak radnika?

Izlaganje istražuje modele reprezentacije figure radnika u postjugoslavenskoj književnosti. U problemskom kontekstu „tranzicije i kulturnog pamćenja“, međutim, nailazi uglavnom na mehanizme kulturnog zaborava: iskustvo rada književnost potiskuje, a umjesto radnika inaugurira potrošača u paradigmatsku figuru postsocijalističkog, tranzicijskog razdoblja. Ove operacije pokušavam artikulirati u sklopu širih socioekonomskih procesa delegitamacije klasne politike u korist one identitetske, sugerirajući da recentni tekstovi autora poput Viktora Ivančića, Roberta Perišića ili Andreja Nikolaidisa pritom ipak razvijaju ofanzivnu reartikulaciju radničkog iskustva kao prvi signal književnog otpora tranzicijskoj paradigmi.

Ključne riječi: rad, tranzicija, klasa, postjugoslavenska književnost

BOJAN KRIŠTOFIĆ
U središtu graničnih zbivanja: Arkzinovo čitanje tranzicije

U postjugoslavenskim državama 90-ih rijetki nosioci progresivnih, lijevo-liberalnih političkih vrijednosti i svjetonazora bili su nezavisni mediji (uglavnom tiskani i radijski) i nevladine organizacije – aktivističke i umjetničke. U Hrvatskoj, najvažniji nezavisni i kritički mediji bili su časopisi Arkzin i Feral Tribune, te Radio 101. Dok je Radio 101 u međuvremenu postao komercijalna radio postaja, a Feral Tribune dobrobrano nadživio 90-e, da bi se naposljetku ugasio

zbog nepristajanja na tržišne kompromise, Arkzin je bio fenomen koji je upravo 90-e u medijskom smislu možda najčišće sumirao. Ako je Feral u Hrvatskoj i dan-danas arhetip strastvenog, istraživačkog i kritičkog novinarstva, o čemu se napokon pišu opsežne i ozbiljne knjige, tada je Arkzin eklantantan primjer društvenog aktivizma, dosljednog razvijanja političke teorije i politizacije pop-kulture. Izlazeći od 1991. do 1998., prvo kao fanzin Antiratne kampanje Hrvatske, po čemu je i dobio ime, potom kao časopis novinskog formata i zatim punokrvni magazin, Arkzin je svojom slobodoumnom uređivačkom politikom i postmodernim dizajnom bio u potpunosti *in medias res* ne samo regionalnih, nego i svjetskih zbivanja. Usprkos recentnoj izložbi *Izgledi Arkzina* u zagrebačkoj Galeriji Nova, posvećenoj dizajnu časopisa, i završetku digitalizacije njegove javno dostupne arhive, dojam je da ovaj epohalni projekt prava valorizacija tek očekuje. U kratkom izlaganju namjera mi je skicirati najvažnije točke njegovog značaja i pokazati zbog čega je Arkzinova sinergija naprednog sadržaja i dizajna bila iznimno važna za razvoj medija u Hrvatskoj, ne samo tiskanih. Posljedično, bit će to podloga za raspravu o političkoj uvjerljivosti i potentnosti Arkzinovog čitanja tranzicije.

CRISTINA SANTOCHIRICO

Od pamćenja kroz tranziciju: parabola srpske kinematografije od početka '90-tih do prvih godina dvehiljaditih

Parabola srpske kinematografije od početka '90-tih do prvih godina dvehiljaditih odražava, svojim fazama i svojom složenošću, težak put kroz tranziciju u zemlji koja se suočava sa raspadom države i sa ratom.

U prvom trenutku književnost i film preuzimaju izazov da prikazuju uživo političku krizu, pokušavajući istovremeno da ponude istorijska opravdanja za eksploziju nasilja i mržnje. Potraga za uzrocima rata prolazi kroz preispitivanje zvaničnog pamćenja i kroz novo čitanje "zabranjene" prošlosti, tj događaja nastalih tokom i neposredno posle drugog svetskog rata, do tada ispričanih samo sa tačke gledišta pobjednika. Takav pristup pamćenju, koji se pojavljuje i u mnogim književnim delima, odlikuje najreprezentativnije filmove iz perioda, čiji se narativ strukturiše na više vremenskih planova, zapravo kako bi se pokazao odnos uzrok-posledica između prošlosti i sadašnjosti, ili jednostavno kako bi se konstatovalo fatalno ponavljanje istorije.

Krajem decenije se međutim pojavljuje novi trend, verovatno kao odgovor na potrebe publike, već zasićene pričom o nasilju i bedi. Mnogi režiseri se odriču dramatičnih i angažovanih tema da bi snimili lagane komedije koje je kritika definisala urbanim bajkama, jer opisuju sa ironičnim i bezbrižnim tonom svakodnevicu gradske omladine koja je "odrasla" tokom '90-tih. Tipičan primer novog talasa je beogradska trilogija Radivoja Andrića čiji filmovi, uprkos prividnoj lakoći forme i sadržaja, prenose najbolju sliku generacije u raljama tranzicije.

Ključne reči: srpska kinematografija, devedesete, pamćenje, tranzicija, Beograd

IGOR GAJIN

Refleksija medijske tranzicije u suvremenoj hrvatskoj književnosti

Cyber triler *Mima i kvadratura duga* Želimira Periša vjerojatno je prvo hrvatsko prozno djelo u kojem su novi mediji upisani u svijet domaće književne fikcije ekvivalentno statusu kakav imaju u našoj suvremenoj, hipermedijaliziranoj egzistenciji. Do tog ostvarenja upisivanje tijeka i ishoda komunikacijsko-tehnološke i informatičko-medijske revolucije u tekst suvremene hrvatske proze moglo bi se ocijeniti kao uglavnom konzervativno i negativistički intonirano, sporoga reagiranja prema emergenciji i kulturalnom značaju novih medija te favorističkog odnosa prema tradicionalnim medijima, prije svega prema tiskanom novinarstvu. Rad u nastavku podastire tipologijski nacrt (ne)integriranja novih medija u motivski i tematski pejzaž suvremene hrvatske proze u rasponu od ignoriranja suvremene medijske i tehnološke dominacije nad svim aspektima današnjice do onih naslova koji tek površno koketiraju s atrakcijskim aspektima novomedijske tehnologije, uz ukazivanje na iznimnost onih proznih ostvarenja koji na komunikacijskim karakteristikama novih medija kreativno i suvereno zasnivaju pripovjednu organizaciju teksta.

Ključne riječi: novi mediji, medijasfera, naracija, tranzicija, digitalna kultura.

DIJANA ŠIMIĆ

O kokoticama, ekipi iz kraja i sjećanju kod Samardžića i Karakaša

Šumski duh (2006.) Gorana Samardžića i *Blue Moon* (2014.) Damira Karakaša posjeduju nekoliko zajedničkih obilježja; kako formalnih tako sadržajnih. U maniru *bildungsromana*, protagonisti tih dvaju fragmentiranih (autobiografskih) romana se s jedne strane iz ja-perspektive prisjećaju svojih mladih godina i na taj način razmišljaju o svom osobnom razvitku. S druge strane ipak govore i o kolektivnim iskustvima društava u kojima su odrasli, tj. raspadu zajedničke jugoslavenske države i političkim promjenama krajem 80ih odnosno početkom 90ih. Pitanje identiteta i pripadnosti, izuzetno važno u dobu odrastanja, ovdje prenose i na kolektivnu razinu, preispitujući jugoslavensku prošlost i vrednote prethodnih generacija. Dok se Karakašev propali student Čarli sa svojim srpskim drugom Džimijem i djevojkom Eli kreće u *rockabilly*-sceni u Zagrebu, Samardžićev maloljetnik Kosta odrasta na tvrdom beogradskom betonu – nerazdvojih od svoje djevojke Dijane i ekipe; klipana iz kraja, koji su skloni alkoholu i nasilju. Međutim, postepeno se priče oko njihova sazrijevanja pretvaraju iz „proze u trapericama“ u „prozu u vojnoj uniformi“. Iz nestanka prijašnjeg političkog i vrijednosnog sistema proizlazi osjećaj praznine i besmislenosti, koji – čini se – mogu popuniti samo nacionalističke ideologije toga vremena. Tako Kosta i Čarli izvještavaju o okrutnoj stvarnosti, u kojoj se sugrađani počinju dijeliti po nacionalnosti i drevne priče o Ustašama i Četnicima ponovo postaju aktualne. U opisanom kontekstu vrijedi postaviti pitanje, kako kolektivno pamćenje utječe na izgradnju kolektivnih identiteta kao i individualnih identiteta glavnih likova i na koji su način u samom tekstu tematizirane (djelomično suptilne) isprepletenosti između kolektivne i individualne te između povijesne i suvremene sfere.

Ključne riječi: odrastanje, subkultura, obiteljsko i nacionalno sjećanje, identitet

HRABREN DOBROTIĆ

Reprezentacija popularne kulture na primjeru Radakovićeve drame "Dobrodošli u plavi pakao"

Drama *Dobrodošli u plavi pakao* Borivoja Radakovića (praizv. 1994. godine, objavljena 2002.) predstavlja inovaciju u kontekstu suvremene hrvatske drame. Podnaslovom „komedija/kaos u dva poluvremena“ izbjegava jasno formalno određenje, nagovještava kaotičnu strukturu i definira sportsku tematiku teksta.

Analiza drame počinje problematiziranjem dramske strukture: vremena i mjesta (suvremena situacija u zagrebačkom predgrađu), kaotičnih dijaloga i nedostatka jasnog dramskog sukoba, čime je tekst uklopljen u kontekst nove europske drame uz elemente in-er-face kazališta. Popis lica reprezentira tranzicijske kolektive – *Bad Blue Boyse* (mladu buntovnu generaciju), roditeljsku kulturu (stariju buntovnu generaciju) i konzumente masovne kulture. Osnovni sukob (koji nema dramsko rješenje, nego funkcionira kao element svakodnevice) temelji se na propitivanju potrošnje u tranziciji što dovodi do tematiziranja dokolice u opreci prema radnoj kulturi, svakodnevnih rituala, problema disfunkcionalne tranzicijske obitelji, otpora u vidu histerijskog navijačkog buntovništva i „otpora iz dokolice“ generacija koje su mladost provele u socijalizmu pa se u tranziciji više ili manje snalaze kao potrošači.

Iako je dramu teško odrediti kao „popularni“ žanr (za razliku, na primjer, od romana ili igranog filma), uočljiva je u tekstu dijalogičnost drame s popularnom kulturom. Dramski tekst prožet je simbolima i referentima popularne kulture najviše vezanima uz nogomet (navijački rituali i kodovi, simboličke vrijednosti poznavanja nogometa), ideologiju (političko-subverzivna težnja navijača da usprkos upravi kluba i državnom vrhu vrata tadašnjoj Croatiji ime Dinamo, priče o ratu i socijalizmu, tim više što se drama odvija tijekom Domovinskog rata) i svakodnevicu (prostor grada/kvarta), pritom jezično oživljujući zagrebačku kajkavštinu i uporabu žargona (na razini teksta i parateksta).

Ključne riječi (prema važnosti): suvremena hrvatska drama, popularna kultura, tranzicija, disfunkcionalna obitelj, otpor potrošačkoj kulturi

AMILA KAHROVIĆ-POSAVLJAK

Politički podtekst i žanrovska igra u knjizi "Radnici i seljaci" Viktora Ivančića

Knjiga "Radnici i seljaci" s podnaslovom "Eseji" je žanrovski i politički najprovokativnija knjiga objavljena u recentnoj književnosti južnoslovenske interliterarne zajednice. Knjiga je egzemplum načina na koji su žanrovsko i političko u književnosti neodvojivo jedno od drugog. Vješte žanrovske igre, nagoviještene već u samom podnaslovu knjige su literarna podloga za otvaranje ključnih političkih pitanja koja su intergalni dio teksta. Na nivou odnosa aktanata (u romanu se postulira jedan dominantni aktant što može poslužiti kao osnova za razgradnju ustaljenog aktantskog modela) u Ivančićevom romanu se izdvaja politički poredak kao aktant koji natkriljuje ne dozvoljavajući im da se realiziraju. Vodeći čin poretka u romanu je čin diseminacije. Upravo u toj formalnoj razini se roman otvara ka političkom.

Ključne riječi: književnost, političko, aktant, politički poredak

IVA KOSMOS

Tri puta o kolektivnoj odgovornosti kod Davida Albaharija: "Mamac", "Mrak" i "Svetski putnik"

David Albahari profilira se kao apolitički pisac, no usprkos tome, upravo je politički osjetljivo pitanje kolektivne odgovornosti za rat i raspad Jugoslavije u središtu romana iz njegove iseljeničke faze: *Mamac* (1996), *Mrak* (1997) i *Svetski putnik* (2001). Tri romana nude tri različite koncepcije kolektivne odgovornosti. U *Mamcu* se preispituju zločini NDH iz pozicije žrtve (srpskih Židova), a junaci nastupaju kao nemoćni pojedinci uhvaćeni u vihor svemoćne Povijesti. Naslijeđe NDH povezuje se sa zadnjim ratom i modernom Hrvatskom te se odgovornost locira u suparničkom, a ne vlastitom kolektivu. U *Mraku* Albaharijevo preispitivanje polazi iz drugog smjera. Upiranje prstom u suprotnu stranu zamjenjuje se preispitivanjem kolektivne odgovornosti vlastite zajednice. Centralno je pitanje suučesništva: gdje je granica na kojoj nedužni promatrač postaje suučesnik ne čineći ništa da zaustavi zločine kolektiva. U sljedećem romanu, *Svetskom putniku*, Albahari zadire još dublje i preispituje moralnu odgovornost pojedinca koji nikada nije počinio ništa nažao, te je uvijek ravnao prema vlastitim moralnim uvjerenjima. Glavni junak *Svetskog putnika* saznaje za zločinačku prošlost vlastite obitelji koja je surađivala s NDH, a uz to spoznaje da je i sam naivno podržavao hrvatsku nacionalističku politiku. Junakovo samo-pokajanje predstavlja se kao mesijanski čin i jedini mogući način za pomirenje i normalizaciju zaraćenih strana. Junak odbacuje svoje naslijeđe i iskoračuje iz Povijesti time što si pred kraj romana oduzima život, što nudi nekoliko različitih interpretacija. Albaharijeva višeznačnost omogućava mu da istovremeno poziva na promišljanje bolnih društveno-političkih tema, a da pri tome ostane apolitički autor, budući da se njegovi romani ne mogu svesti na jednu, jasnu političku poruku. Ključne riječi: David Albahari, kolektivna odgovornost, raspad Jugoslavije, rat, Srbi, Hrvati

IVA TEŠIĆ

Uporedna čitanja: "Muzej bezuvjetne predaje" Dubravke Ugrešić i "Tvoje srce, zeko" Stevana Tontića

ANNETTE ĐUROVIĆ

Od "Personenkennzahl"-a do "Personenkennziffer"-a ili put između raspada dva sistema

Administracija svake države voli brojke. Svaki građanin u tom sistemu predstavlja skupinu raznih brojeva – od matičnih brojeva prilikom rođenja, polaska u školu, upisa na fakultet, sklapanja braka, poreskog broja i slično. Gospodari naših životno relevantnih brojki vladaju i delom našeg života: upisuju nas u razne socijalne grupe, određuju nam smernice na našem putu. Ne bismo sistem u kojem smo rođeni već ceo život pokušavamo da se uklopimo u onaj, u kojem smo se zatekli. Sve te brojke nose neki naziv koji je kulturološki vezan za taj sistem. Ali šta se dešava kada se na našem životnom putu suštinski menja društveni sistem, kada se proglasi nevažećim naš postojeći sistem brojki, naziva i vrednosti i zamenjuje se drugim? Tada dolazi do ozbiljnih rezova u životu nosilaca toga – ljudi. Obično im treba vremena da se snalaze u novom sistemu. U nekom trenutku – nametnutom ili odabranom – nastaje potreba da se suočavaju sa svojim prethodnim sistemom. Na nemačkom jeziku za to bavljenje

vlastitom prošlošću u najširem smislu postoje dva teško prevodiva termina: „Vergangenheitsbewältigung“ i „Geschichtsaufarbeitung“. Autorka ovog referata pokušava da rasvetli put iz jednog sistema u drugi (iz bivše Nemačke Demokratske Republike u Saveznu Republiku Nemačku), praćen raspadom drugog sistema (bivšeg SFRJ-a) i potrebom polarizacije (od srpskohrvatskog do srpskog), na primeru nekoliko jezičkih termina, odabranih po veoma ličnim kriterijumima, kao što su „Personenkennzahl“ i „Personenkennziffer“, „Sprachmittler“ i dr.

Ključne reči: „Personenkennzahl“, sistem, „Vergangenheitsbewältigung“, „Geschichtsaufarbeitung“, polarizacija

NIKOLINA ŽIDEK

Mali domovinski rječnik: hrvatski jezik u govorima dr. Franje Tuđmana

Svako važno povijesno razdoblje u povijesti neke zemlje ostavlja trag i u jeziku. Određene riječi i pojmovi odnose se na specifično vrijeme i događanja te konstruiraju različite poglede na svijet.. To su bile 1990-te za Hrvatsku. Razdvajanje od Jugoslavije značilo je i odvajanje od srpsko-hrvatskog jezika. U službi stvaranja nacije i države (*nation and state- building*) jezik je dobio na važnosti, a neke riječi koje ranije nisu bile u opticaju (ponovo) su ušle su u svakodnevnu upotrebu. Tu se pritom ne misli na ekstremne slučajeve gdje su se silom pokušale uvesti novokovanice (koje će se samo usput spomenuti). U ovom se radu daje prikaz tzv. domovinskog rječnika dobivenog putem analize diskursa u govorima i intervjuima prvog hrvatskog predsjednika Franje Tuđmana. Taj novi domovinski jezični korpus, odnosi se na specifično povijesno razdoblje, ali je i u većoj ili manjoj mjeri ostao u u svakodnevnoj uporabi te time trajno obilježio hrvatski jezik i dodatno ga razdvojio od srpsko-hrvatskog.

Ključne riječi: hrvatski jezik, Tuđman, stvaranje nacije

VIRNA KARLIĆ

Prezentacija i interpretacija novonastale sociolingvističke situacije u sklopu hrvatske znanstvene periodike u razdoblju od 1990. do 2010. godine

Članak je nastao kao rezultat rada na projektu „Hrvatski književno-kulturni identitet u tranziciji / regionalnom kontekstu (aspekti hrvatsko-srpskog kulturnog dijaloga)“. Jedan od središnjih ciljeva projekta jest utvrđivanje odnosa hrvatske znanosti prema novonastaloj sociolingvističkoj situaciji koja je nastupila raspadom SFRJ-a. U skladu s time, u članku se prezentira i analizira korpus lingvističkih radova objavljenih u vodećim hrvatskim znanstvenim (lingvističkim i filološkim) časopisima u razdoblju između 1990. i 2010. godine koji: (1) se bave osmišljavanjem, tumačenjem i polemiziranjem o novom statusu hrvatskog jezika i njegovom odnosu prema srpskom jeziku; (2) obrađuju srbističku jezikoslovnu problematiku; (3) svjedoče o recepciji srbističke jezikoslovne znanstvene produkcije u Hrvatskoj.

Ključne riječi: sociolingvistika, jezična politika, hrvatski jezik, srpski jezik

MARIJA ROSIĆ

Jezik i identitet – Zabrinjavajuća neotpornost na grudobranu autohtonog bitka

Srbija, Hrvatska i druge zemlje sa prostora nekadašnje Jugoslavije, uz nezavisnost i demokratiju, dobile su i svoje autentične, autohtone jezike. Uslovni imperativ socijalne, političke, ideološke i kulturne konstrukcije jedne (nacionalne) zajednice jeste jezik – “kuća bitka” [Hajdeger]. Jezik je, uz simbole poput himne i zastave, najvažnija komponenta koja vodi ka socijalnoj konstrukciji nacije, do njene kulturne i istorijske tradicije, i do formiranja osobnog i nacionalnog identiteta. Moć, ideologije, ekonomski i politički interesi – sve je to u direktnoj ili indirektnoj relaciji prema jeziku. Naravno, uvek bi trebalo imati na umu mogućnost svakojake zloupotrebe jezika. U izvesnim okolnostima, a bez dobre institucionalne volje da se tome stane na put, u okolnostima kakve su se danas stekle na *regionu* Balkana i većini periferijskih zemalja na istoku i jugu Evrope, pa i širom sveta, na tom je stajalištu forsiranje današnjeg univerzalnog, veštačkog *metajezika* posredstvom razvoja elektronskih uređaja i digitalne informatike, s ciljem da se iz procesa komunikacije isključe druge, statusno suprotne društvene grupe. I ne samo to. Ekonomski razvijene i politički uticajne zemlje putem *svog* jezika vrše uticaj na zemlje u razvoju; taj upliv, taj nasrtaj *jezika moći* (u medije, govorni jezik, književnost) danas prosto nije zaustavljiv. Zabrinjava to što se jezik Matice, uvek prvi na grudobranu nacionalnog, autohtonog bića, upravo prvi devijantno krivi i stavlja u službu sprovođenja interesne politike velikih sila, prevashodno politike SAD. A neoprezno i bezrezervno prihvatanje i usvajanje te uvozne *digitalne pismenosti*, uz narušeni identitet, nije dovelo do obećavajućeg boljitka već do radikalnog osiromašenja u svim segmentima ovih *periferijskih* društava.

Ključne reči: jezik; identitet; Balkan; metajezik; periferija

MILORAD PUPOVAC

Tranzicija i njezin jezik na postjugoslavenskom prostoru

DIJANA CRNJAK

Leksička i sintaksičko-semantička analiza Ardalićevih basmi

U radu je data leksička i sintaksičko-semantička analiza Ardalićevih basmi. Pažnja je usmjerena na ključne elemente tekstova basmi i samog obreda, a predstavljeni leksički materijal doveden je u vezu s istim i sličnim etnojezičkim pojavama na srpskom jezičkom prostoru.

Ključne riječi: etnolingvistika, basme, govorni čin, jezička struktura basmi.

BRANKO TOŠOVIĆ

Upričavanje Andrića

Predmet analize su književni tekstovi (poetski, dramski i prozni) koji su nastajali od devedesetih godina XX vijeka do danas i u kojima se kao lik pojavljuje Ivo Andrić. U prvom dijelu biće predstavljen i protumačen ovaj umjetnički postupak, u drugom će se dati pregled izabranih tekstova, a u trećem protumačiti Andrićeva pozicija u njima.

Ključne riječi: upričavanje, Andrić, proza, poezija, drama, umjetnički postupak

DRAGO ROKSANDIĆ

*“Desničini susreti” u tranziciji i kulturnom pamćenju (1988. – 2015.): transformacije
hrvatsko-srpskog/srpsko-hrvatskog interkulturalizma*

MIHAJLO PANTIĆ

Šta je danas književnost u južnoslovenskom kulturnom prostoru?

VELIMIR VISKOVIĆ

Danilo Kiš i hrvatska književnost

GORDANA TODORIĆ

Modusi književnog pamćenja i predstavljanja Holokausta

U radu ćemo pokušati da sagledamo status motiva žrtve u kontekstu književnosti koja tematizuje Holokaust. Iako broj takvih dela (proznih i dramskih) nije veliki, možemo reći da ih povezuju neke zajedničke osobine. Naime, prevashodno je reč o piscima koji u svom ličnom ili porodičnom iskustvu nose traumu Holokausta, čime se određuju i prema motivu žrtve; Danilo Kiš, David Albahari, Filip David, Đorđe Lebović i Aleksandar Tišma najpoznatija su.

Izuzev Lebovića, ostali pišu o ovoj temi u nekoliko poslednjih decenija XX veka, čime se njihovo delo, pa i sam motiv žrtve, mora posmatrati ne samo u kontekstu postmodernih tendencija srpske književnosti, nego i u širem, južnoslovenskom okviru koji je, u vreme kada pominjani pisci stvaraju, bio zajednički kulturni prostor. Ovakva kontekstualizacija je važno zato što podrazumeva ideološki, pa tako i kulturološku ravan unutar i spram koje se pisci određuju; svojim delom i metaknjiževnim stavovima.

Lebovićevom dramom *Nebeski odred* ova se tema prvi put književno kontekstualizuje i on je jedini koji se opredeljuje za dramsku formu. Ostali (Kiš, Albahari, David), pišu prozu. Ova žanrovska distinkcija verovatno je dobrim delom uslovljena i prirodom iskustva Holokausta. Lebović je povratnik iz logora, dok su Kiš, Tišma i David bili deca u vreme rata. Albahari je poratna generacija. Priroda njihovog odnosa prema prošlosti uslovljena je primarno ovim biografskim činjenicama.

Ključne reči: žrtva, Holokaust, svedočenje, pamćenje, predstavljanje

JELENA RATKOV-KVOČKA

Intelektualci i rat na primeru teksta „U logoru“ Miroslava Krleže – drama i pozorište

Kadet Horvat u drami „U logoru“ (prvobitno „Galicija“) Miroslava Krleža jeste primer izrazitog intelektualca, štaviše izrazitog artiste, poduhvaćenog vihorom Velikog rata koji ga je oduvao u Galiciju. On je već 93 dana u toj ludnici nastojeći da se održi na visini svoga dostojanstva, dok je svuda oko njega ponor. Budući pod zaštitom jednog generala kao pijanista – virtuoz prinuđen je da kretenima svira valcere kao kakav bordelmuzikant. To je već daleko ispod njegovog dostojanstva. Svestan urušavanja (tu više ne pomaže ni Bachova

toccata, ni partitura Tristana, ni divna plastika Horacijeva – utočišta slobode, čistote, oduhovljenosti) kliče da noćas odlazi, putuje, kako će se još noćas odstraniti iz tog blata naslućujući da je noćas zapravo potpun sunovrat, kraj, (smrt). Kadet Gregor, takođe izrazit intelektualac, posle 17 meseci provedenih u Galiciji među kvantitetima (horvatovski rečeno) osvešćuje da se grči, propada u sebe, u neku prazninu u sebi, da se predaje. Poslednjim ostacima čovečnosti hvata se u toj noći za Horvatovu visinu vlastitog ljudskog dostojanstva, rešen da je ne ispusti (iako zna da čovek nije stenica i da se ne može zakloniti u kakvu pukotinu u jednoj takvoj katastrofi), spreman da ide do kraja (smrti). Tako počinje drama u kojoj će Horvat najpre potpuno izgubiti, a potom kroz smrt povratiti visinu svog ljudskog dostojanstva. Isto će uspeti i Gregor, kao što će i uspeti otići (pobeći). Pozorišna predstava će biti zabranjena u Zagrebu i Beogradu, a posle (u drugom krugu vremena) hvaljena i nagrađivana, ubrajana u vrhunske domete. U novim vremenima odjeknuće Horvatovim glasom pobune i otpora užasima rata i padu čoveka. Preko aspekata hrvatsko-srpskih književnih i kulturnih odnosa istražićemo ovaj komad kao književno, dramaturško i tatrolško kulturno pamćenje.

Ključne reči: intelektualac, rat, dostojanstvo, drama, pozorište

SAVA DAMJANOV

Nova čitanja tradicije: izazov književnim kanonima ili neminovnost 21. veka?

Da li je slika književne tradicije koju smo nasledili iz 20. veka validna i aktuelna danas? Na slično pitanje pokušali su upravo tokom 20. veka najuverljivije odgovore dati Eliot, Borhes i H.R. Jaus. Prva dvojica su se slagali u ideji da svaka generacija ima pravo da menja postojeće umetničke kanone i vrednosni sistem, a shodno tome-stvara i sopstvenu, inoviranu sliku tradicije. Jaus je teorijom recepcije potvrdio ovakav senzibilitet i uveo pojam „horizont očekivanja“ čitalačke publike, koji nije stabilan već varira od epohe do epohe. Jasno je da nas tokom 21. veka čekaju ozbiljna prevrednovanja domaće i svetske istorije književnosti, i stvaranje jednog svežijeg, savremenoj civilizaciji primerenijeg književnoistorijskog niza (poretka). Taj neophodni proces-kao i uvek-u opreci je sa konzervativnom idejom „večnih“ estetičkih kanona, idejom koja pomenuti proces pokušava da marginalizuje kao „neozbiljan“, „pomodan“, „nenaučan“.

Ključne reči : književna tradicija, prevrednovanje, osavremenjavanje istorije književnosti

PREDRAG BREBANOVIĆ

Jugoslavenska književnost: stanovište sadašnjosti

U radu se pojam jugoslovenske književnosti razmatra polazeći od teorijske koncepcije književne istorije koju je u svojoj knjizi *Priroda kritike* (1972) ponudio Svetozar Petrović. Suština te koncepcije biva predočena kao davanje prednosti „stanovištu sadašnjosti“ nad „stanovištem prošlosti“. Budući da je utemeljena na kritici književnoistorijskog pozitivizma i organicističkog pristupa nacionalnoj književnosti, Petrovićeva teorija podrazumeva i mogućnost koegzistencije različitih okvira proučavanja. Ova teorija se potom povezuje sa idejama Waltera Benjamima, koji je princip aktuelizacije proglasio suštinom istorijskog

materijalizma. Nudi se i osvrt na komparativnu jugoslavistiku iz 1980-ih, kao i na neke koncepcije postjugoslovenske književnosti iz 2000-ih. U završnom delu rada, izneti teorijski zaključci bivaju iskorišćeni kao osnova za interpretaciju hrvatskog klasika Miroslava Krležę, koji – u skladu sa stanovištem koje se ovde zastupa – može biti čitan i kao jugoslovenski avangardista.

Ključne reči: jugoslovenska književnost, nacionalna književnost, teorija književne istorije, istorijski materijalizam

DRAGAN BOŠKOVIĆ

“Hrvatsko“ u istorijama srpske književnosti: Skerlić, Popović, Lukić, Palavestra, Deretić

Rad ispituje poziciju hrvatskih pisaca i „znakove“ hrvatske književnosti u srpskim književnoistorijskim studijama. Umnoženost književnih istorija menja sliku i kanona i istorije, (re)definiše nacionalni i kulturni identitet, i samim tim se određuje prema Drugom, u našem radu: hrvatskom. Sa punom svešću o nemogućnosti definitivnog određenja šta je to „hrvatsko“, „srpsko“, njihovom generičkom i identitetskom preplitanju i dekodiranju. Nestabilna mesta, mesta „između“ i mesta hibridizacije, hrvatsko-srpska ili srpskohrvatska „teritorija“, pomera se, gubi, podvlači, afinitetima istoričara, rigidnom metodologijom i književno-ideološkim nalogima vremena, imanentno otvarajući probleme poetičkih i ideoloških prelaza, konstantnog pozicioniranja Istog i Drugog, pitanja pripadanja i nepripadanja, pozicije „izvan“. „Usvajanja“ i „odbacivanja“, „smeštanja“ i „izmeštanja“, identitetska razgraničenja ostaju tako difuzna mesta, mesta gde kanon samoga sebe zatvara, ali i „podriva“. Na tradicionalnom, pozitivističkom filologizmu i istorizmu konstituisane istorije i kanoni, svoju isključivost i otvorenost opravdavaju pitanjima jezika, tradicije, etniciteta, istorije. O toj nepodnošljivoj metodološkoj, dakle, idološkoj krutosti, kao samoopravdanom tumačenju, kao i njenom razvejanju, biće reči. I o mogućem raslojavanju i proklizavanju i rekonstrukciji u kontekstu difuznog književnog i kulturnog „međuprostora“ u korist dekonstrukcije i rekonstrukcije nacionalnog prostora na telu multikulturnog, otvorenog tela. Margina, fragment, ne zaboravimo, tako dalekosežno menjaju, određuju i podrivaju i identifikuju centar, celinu.

Ključne reči: hrvatsko, srpsko, književnost, književna istorija, kanon

TONKO MAROEVIĆ

Od “Bivšeg dečaka” do “Četiri kanona”

DAVOR DUKIĆ

Dubrovačka ranovjekovna književnost: problemi kulturnog ideniteta i pripadnosti

DUŠAN IVANIĆ

Srpsko-hrvatske veze u istorijama književnosti našeg vremena

U radu se na građi istorija srpskih i hrvatskih književnosti razmatra odnos njihovih autora – J. Deretić, D. Jelčić, C. Novak Prosperov, Z. Bojović i dr. – (1) prema zajedničkim komponentama, (2) prema drugoj književnosti, (3) prema drugim nacionalnim

komponentama u sopstvenoj književnosti (srpskim u hrvatskoj i hrvatskim u srpskoj), te prema (4) statusu dubrovačke književnosti, književnosti u Dubrovniku, i književnosti Srba u Hrvatskoj.

ENVER KAZAZ

Subverzija etničkog pamćenja rata od 1992.-1995. u književnosti

TOMISLAV BRLEK

Sukob civilizacija: politika književnosti u romanima Slobodana Selenića

Politika književnosti, kako upozorava Rancière, nije ni politika književnika, ni opis političkih sadržaja, nego se provodi specifično literarnim sredstvima. Ključno je konstrukcijsko načelo svih Selenićevih romana fabularno predočavanje široko zahvaćenog društveno-povijesnog konteksta kao prostora neizbežne međusobne upućenosti dve kulturne sfere trajno združene u nerazrešivom sukobu. To može biti kako sraz tradicija urbane i ruralne Srbije nakon socijalističke revolucije (*Memoari Pere Bogalja*, 1968), tako i konflikt ideoloških matrica komunizma i buržoaske kulture u istom razdoblju (*Pismo/glava*, 1972; obj. 1982) ili pak oba ta tematska sklopa mogu biti prelomljena kroz suodnos Srbije za vrijeme rata 1992. i nakon oslobođenja Beograda 1944. (*Ubistvo s predumišljajem* 1993; istoimeni film po Selenićevom scenariju, 1996). Budući da se prostor svakog, kako osobnog, tako i civilizacijskoga identiteta konstituira isključivo kroz razmenu s nekim drugim identitetom, s tim je drugim neraskidivo združen ili saradnjom ili nasiljem, a najčešće i jednim i drugim. U tom se smislu mogu supostaviti kulturna nasleđa Srba i Albanaca (*Prijatelji*, 1980), Srbije i Engleske (*Očevi i oci*, 1985), Srba iz Srbije i Srba prečana (*Timor mortis*, 1989) ili se pak zbivanja iz suvremene povijesti Jugoslavije mogu prikazati izmenom srpske, hrvatske i muslimanske perspektive (nedovršeni roman *Malajsko ludilo*, obj. 2000). U ovom ćemo radu nastojati pokazati kako se svojim formalnim svojstvima sva ta djela odupiru čitanjima “sa ciljem da se protumači njihova politička, ili, preciznije, ideološka osnova,” kakvo poduzima Dejan Ilić u svojoj knjizi *Tranziciona pravda i tumačenje književnosti: srpski primer* (2011).

DIANA RADMANN

Gender images in post-communist Croatia: Discourse analysis of newspaper articles during Tudjman's era

In this paper I will discuss the development of gender images and gender roles during the Tudjman era (1990-1999). The main focus of attention is the discursive construction of gender in the Croatian press coverage¹ during the building of the sovereign nation-state Croatia and the war in Croatia (1991-1995). The focus of this examination is the impact of the Croatian nation-building-process on gender images/roles and the Croatian's identity.

Gender relations are influenced by national projects.² The formation of Croatia was accompanied by ethno-national and patriotic political ideologies. The readiness to make

---

sacrifices for the homeland and national pride were a significant part of the value system of the community.³The redrawing of the country's national identity required new concepts of proper masculinity as well as femininity.

I used the approach of the Critical Discourse analysis defined by Siegfried Jäger⁴, to reveal how the construction of gender became part of the Croatian nation-building process and nationalization. My analysis illustrates that specific gender constructions were fostered and idealized by the Croatian press. So the traditional role of mother experienced a renaissance in the Tudjman era. The national press was shaped by traditional gender ideologies and regarded the role of women as being biological and that of cultural bearers of the nation. Although several women warriors were involved in the armed conflict, they were not depicted as national warriors. This role was preserved for the male gender. Examples of martial representations of masculinity that filled the pages of newspapers will be shown in due course. Men were portrayed as brave soldiers, defenders of the homeland and national heroes, concealing the negative facets of the war. Criticism of Tudjman's nation-building policy and traditional gender concept met repression and negative stigmatization.

Key words: Post-communist Croatia, transition, gender, nationalism

DUBRAVKA CRNOJEVIĆ-CARIĆ I JOVANA JOVANOVIĆ KULAŠ

Suočavanje s prošlošću i feministički odnos prema umjetničkim procesima: Od traume ka kreativnosti

U ovom ćemo se radu baviti feminističkom epistemologijom te njezinim utjecajima na umjetničko-aktivističke prakse. Naglasak će biti stavljen na dramsko-kazališnu djelatnost, kako (manjim dijelom) na dramsko pismo koje bi se moglo prepoznati feminističkim; tako i na odabrane izvedbene procese i prakse. U radu će kao polazno mjesto tj. polazna platforma, biti postavljena sažeta komparacija ženske izvedbene prakse u dijelu regije (Hrvatska, Srbija, Bosna i Hercegovina, Crna Gora), od 1990. do 2015. godine. Osobit će naglasak biti stavljen na tzv. pragove tj. točke promjena „kursa“, što se u tom periodu dade prepoznati. Komparativna analiza bit će osvijetljena iz pozicije feminističke epistemologije. Slijedeći postavke kulturalnih teoretičarki i teoretičara (Kristeva, Bahtin, Agamben, Chodorow, Luhmann, Vilenica, Marković), ali i promatrajući vlastitu umjetničku praksu - osobito onu koja se bavila osnaživanjem osjetljivih društvenih skupina, ovim će se radom nastojati odgovoriti na pitanje u kojoj je mjeri i pod kojim kondicijama umjetnički proces ujedno i aktivistički čin. „Situirano znanje“, o kojem pišu neke feminističke teoretičarke, podrazumijeva i aktivno suočavanje s prošlošću, osobnom i kolektivnom. Posebno je značajno iskustvo traume, te „šutnje“ koja često za tim slijedi. Vjerujemo kako će ovaj rad pokazati kako se „nijemost“ subjekta dade upravo umjetničkim, kreativnim procesima, pa tako i buđenjem te artikuliranjem osjetilnog i emotivnog pamćenja, transformirati u kreativni čin. Ključne riječi: Feminizam, umjetnički aktivizam, trauma, suočavanje s prošlošću, kreativni proces

SAŠA STANIĆ

Narativ društvenog teksta: Udio kulture u osmišljavanju vlastite tradicije i nacije

U ovom se radu na primjeru domaće književne i filmske produkcije u postjugoslavenskom razdoblju propituju neka od općih mjesta suvremene teorijske misli. Iskustvo neposredne zbilje u proteklih četvrt stoljeća pokazalo nam je slabu validnost i primjenjivost nekih od općeprihvaćenih postmodernističkih teorijskih koncepata. U trenutku kada se već odavno govorilo o nestanku velikih „metapriča“ (Lyotard), „kraju povijesti“ (Fukuyama), „ratovima koji se nisu dogodili“ (Baudrillard), jugoslavenska se kultura suočila s destrukcijom i instrumentalizacijom čije posljedice i danas osjećamo. Upravo je kultura filter kroz koji sagledavamo i tumačimo stvarnost, a ovaj će rad pokušati pokazati njezine metamorfoze u razdoblju od stjecanja nominalne samostalnosti Republike Hrvatske pa sve do danas. Rad će ponuditi tumačenje kako smo u navedenom razdoblju posredstvom romana i igranoga filma – dvjema najpopularnijim narativnim formama našega vremena – tvorili priče o sebi. Tekst se neće baviti samo pitanjem „kako su se priče sastavljale“ već će nastojati odgovoriti i na pitanje „kako su one djelovale te čemu su služile“.

Ključne riječi: priča, politika, društvo, literatura, tranzicija

DRAGAN ĐORĐEVIĆ

Državnost u doba popularne kulture: Suvereno stanje hip-hop duha na Zapadnom Balkanu

Pojava tzv. “drugog talasa” hip-hop vojnika, najpre u Hrvatskoj (1996), a zatim i u Bosni i Hercegovini (1999) i Srbiji (2002) označio je početak jednog novog potkulturalnog poglavlja na tlu Zapadnog Balkana, neobičnog toliko pre što hip-hop kultura – za razliku od drugih potkultura: pank, rokenrol, hevi metala, rejava, itd – ima izrazite pretenzije ka uspostavljanju vlastite nacije (“grupe [poetičkih] sličnomišljenika na istoj [poetičkoj] trajektoriji”; B. Andreson), definisanju svoje službene teritorijalnosti (Države: *ghetto* i *hood*) i stvaranju nacionalne istorije i prepoznavanju nacionalnih neprijatelja.

“Državnost u doba popularne kulture” nametnuo se kao jedan dinamičan koncept, kao koncept koji je u “pokretu” i koji je “određen tokovima” (P. Gilroy), i koji kao takav ne uzima u obzir zvanične administrativne međe (Hrvatske, Srbije, BiH), rado ih opkoračujući i izneveravajući. Iz današnjeg ugla posmatrano, saradnja triju scena (hrvatske, bošnjačke i srpske) s kraja milenijuma čini se, sa jedne strane, kao razumljiv odjek poetičkog diktata globalne hip-hop nacije; sa druge strane – kao jedna od najsnažnijih kulturnih razmena nakon ratova na tlu nekadašnje SFRJ, koja je sobom donela i svojevrsnu reviziju novije istorije Zapadnog Balkana.

JEVGENIJ PAŠČENKO

Ukrajinska recepcija postjugoslavenskih književnosti

Književnost s prostora nekadašnje Jugoslavije tradicionalno je izazivala veliko zanimanje u ukrajinskim kulturnim krugovima ali je predodžba bila ograničavana cenzurom. Period tranzicije je obilježen težnjom prema širem upoznavanju. Zanimanje za književnost s prostora

bivše Jugoslavije je u neprekidnom porastu. Dva su glavna središta prevođenja i književne analize – Kijev i Lavov su vezani za slavistiku na sveučilištima, gdje se predaje i proučava hrvatska, srpska književnosti i jezik. Uspostava diplomatskih odnosa je doprinijela dinamiziranju prevođenja, upoznavanju književnoga procesa. Uzajamna prezentiranja ostvaruju se i uz sudjelovanje diplomacije u koju su uključeni i slavisti. Identifikacija hrvatske književnosti se ostvaruje kroz književnu produkciju koju predstavljaju pisci s ovoga prostora. Ključne riječi ukrajinska kroatistika, srbistika u Ukrajini, ukrajinska slavistika

SNEŽANA SAVKIĆ

Otkrovenje srpske (neo)avangarde i njena anticipacija (Istoričari prodora: Tešić/Damjanov)

Sava Damjanov i Gojko Tešić su, kao književni istoričari “prodora”, pokazali da je jedan od suštinskih ciljeva nauke o književnosti dubinska reinterpretacija i revalorizacija književne tradicije, budući da ona nije “zamrznuti” sistem, nego stalno obnavljajući, dinamični “projekat”. Ovakva potreba da se teorijski preosmisli i kontekstualizuje kanonizovana književnoistorijska praksa, rezultirala je mnogobrojnim *otkrovenjima* na poljima srpske književnosti, otvarajući pritom nove polemičke *zagrade*. Preispitujući književnu istoriju, bez bremena nasleđenih predrasuda, ova dva imena postala su jedni od najsmelijih *glasova* u procesu prevrednovanja srpske književne baštine, menjajući “vizuru vitalnog toka srpske književne istorije koja je kanonizovana imenima Stojana Novakovića, Jovana Skerlića i Jovana Deretića”. Cilj rada jeste upravo ukazivanje na mnogoznačajnu ulogu ova dva književna istoričara u procesu reinterpretacije i preispisivanja srpske književne istorije, prvenstveno u kontekstu afirmacije, (neo)avangardnih (s tim i postmodernističkih) talasa u srpskoj književnosti i njihovih ranijih anticipacija – s posebnim osvrtom na Tešićevo shvatanje istorije kao “modernistički usmerene genealogije tradicije” i na Damjanovljeve tekstove u knjigama *Nova čitanja tradicije 1–3* i *Veliki kod: Đorđe Marković Koder*, koji manifestno ističu potrebu za promenama u interpretaciji, recepciji i vrednovanju književnih tekstova.

Ključne reči: tradicija, revalorizacija, kanon, (neo)avangarda, književna istorija

VLADIMIR B. PERIĆ

Zagreb, dadapolis

Dadapolis je fenomen koji se odnosi na utopističku viziju slobodarskog dadaističkog centra. Ovaj paralelni urbani mogući svet karakteriše subverzija, antiestablišmentstvo i anahističnost. Sva tri parametra ispitujemo pre svega u domenu filozofije života (dadasofije) i umetnosti, koja je proistekla iz nje. Prizivajući sećanja na dadu na teritoriji Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca u radu istražujemo u kojoj je meri Zagreb sa početka 1920-ih godina odgovarao paradigmi dadapolisa. U tu svrhu moramo se fokusirati na estetičko i etičko dejstvo dadaističkih supkulturnih transkulturema - džez, dadaističkog filma, bruitizma i dadaističkih matineja. Mapa Zagreba, dadapolisa, sadrži kao ključne orijentire Zrinjevac, bioskop "Apolo" i noćni klub "City-Bar". Dadasofska nastojanja glavnog predstavnika zagrebačke dade, Dragana Aleksića u kombinaciji sa zagrebačkim zenitizmom braće Micić, Ljubomira i Branislava, dovešćemo u kontekst sa balkanskim miljeom preispitujući kulturološke

fenomene vezane za evropski jugoistok. Sa jedne strane imamo automarginalizaciju Aleksićeve dadaističke frakcije koju on „orealjuje” kontekstualizujući svoj rad sa predstavnicima iz drugih dadaističkih frakcija, a sa druge strane imamo hipertrofirano balkanstvo kod Micića, čiji je cilj balkanizacija Evrope. Konačni bilans danas sačuvane zagrebačke dadaističke produkcije pružio bi nam uvid u odnos onoga što se na dadaističkom planu uradilo u Zagrebu prema onome što je realizovano u drugim dadapolisima: Cirihu, Berlinu, Kelnu, Parizu, Tokiju, Njujorku itd. U radu ćemo takođe pokušati da odgovorimo na pitanje zašto se dada iz Zagreba 1922. godine “preselila” u Beograd.
Ključne reči: Zagreb, grad, dadapolis, transkulturalnost, balkanizam.

MIRKO MLAKAR

Hrvatska recepcija Nikolaja Velimirovića

Nikolaj Velimirović (1881–1956), koji se smatra najvećim srpskim teologom i gotovo jednakim samom sv. Savi Nemanjiću, na početku XXI. stoljeća u Hrvatskoj je slabo poznat, čak i unutar znanstvene zajednice. Ovaj se članak bavi nekim od Velimirovićevih indikativnih stajališta o katolicima i Hrvatima, te se detaljnije obrađuje hrvatske recepcije njegovih djela i uopće njegovog djelovanja, a koje je imalo i političku dimenziju. O njegovom su radu raspravljali, primjerice, teolozi i kršćanski filozofi (Petar Grabić, Stjepan Zimmermann), ali većina autora bili su književnici i književni kritičari (od Tina Ujevića i Miroslava Krleže do Branimira Donata i Mirka Kovača). Analiza pokazuje da su hrvatske recepcije toga utjecajnog srpskog religioznog i kulturnog mislioca u prvom redu dokumenti ostrašćenih vremena. Može se zaključiti da koliko je Velimirović općenito očitovao nedostatak razumijevanja za Hrvate toliko su i ti hrvatski autori pokazivali nedostatak razumijevanja za njega i njegov rad.
Ključne riječi: Nikolaj Velimirović, Srpska pravoslavna crkva, Hrvati, nacionalna ideologija, recepcija

NIKOLINA KONJEVIĆ-MILOŠEVIĆ

Vladan Desnica u srpskoj književnoj kritici i historiografiji

MARINA PROTRKA ŠTIMEC

Kanonski pisci kao kulturalni sveci: aproprijacije i prijemori u hrvatskoj književnosti 19. stoljeća

BRANKO ČOLOVIĆ

Zaborav kao usud zajednice

GOJKO TEŠIĆ

Stanko Lasić o srpskoj književnosti: slučaj jedne polemike u ratnim vremenima

SVETLANA ŠEATOVIĆ-DIMITRIJEVIĆ

Recepcije srpskih antologija u Hrvatskoj – pro et contra

U radu će biti predstavljene antologije srpske književnosti u Hrvatskoj tokom proteklih 20 godina. U analizi recepciji biće uključena pitanja koncepcije antologija poezije i proze, njihov poetički i kritički aspekt. Drugi deo rada biće posvećen problemu kontradiktornosti recepcije jer su te antologije bile najčešće negativno ocenjene u Srbiji, au u Hrvatskoj su naišle opet na otpor ili prećutkivanje. Tako preko recepcije srpskih antologija u Hrvatskoj i posredno njihove negativne konotacije u Srbiji možemo videti kako se društveni procesi i tranzicioni tokovi prelamaju preko antologija kao jednog od glavnih oblika kritičkog vrednovanja savremene književnosti.

Ključne reči: recepcija, antologije, tranzicija, poetika, kritika

DUBRAVKA BOGUTOVAC

Diskretni junak: Biblioteka Feral Tribune u kontekstu hrvatsko-srpskih kulturnih odnosa

Biblioteka Feral Tribune, koja je postojala više od deset godina, pokrenuta je 1994. godine u Hrvatskoj, inicijativom Predraga Lucića, koji je uredio osamdesetak naslova, a prva knjiga objavljena u ovoj značajnoj biblioteci jest „Lauta i ožiljci“ Danila Kiša. Osim Kišovih knjiga, u Feralovoj biblioteci objavljujane su knjige Filipa Davida, Mirka Kovača, Svetislava Basare, Petra Lukovića, Bogdana Bogdanovića, Bore Ćosića i drugih značajnih srpskih autora. Feralova biblioteka značajan je doprinos održavanju veza hrvatske kulture s ostalim kulturama bivše Jugoslavije, a osobito Srbije i Bosne i Hercegovine, u ratnim i poslijeratnim godinama, u kojima su kulturni odnosi zemalja bivše države bili ozbiljno narušeni i gotovo devastirani. Urednička inicijativa Predraga Lucića predstavlja vrhunski izdavački pothvat i relevantnu činjenicu kulture prostora regije u dramatičnim godinama rata i tranzicijskih procesa, koji su djelovali destruktivno na književno tržište i kulturu u cjelini. Stoga je cilj ovoga rada prikazati djelatnost Feralove biblioteke na izgradnji urušenog kulturnog modela, s posebnim naglaskom na hrvatsko-srpske književne i kulturne odnose.

MIROSLAV ARTIĆ

Recepcija Andrića pod vidom hrvatsko-srpskog dijaloga

U radu se želi prikazati recepcija Andrića u hrvatskoj kulturnoj i znanstvenoj javnosti u razdoblju od 1990. do 2010. godine kao književnika koji pripada korpusu srpske književnosti. Prikaz je usmjeren na analizu književno-kulturnog identiteta u tranziciji u regionalnom kontekstu a pod vidom hrvatsko-srpskog kulturnog dijaloga.

Cilj je istraživanja sustavna analiza hrvatskih i srpskih književnih i kulturnih odnosa kroz recepciju Andrića u Hrvatskoj.

Ključne riječi: recepcija Andrića, srpska književnost, književno-kulturni identitet, hrvatsko-srpski dijalog

ČEDOMIR VIŠNJIĆ

Prosvjetine biblioteke i identitet

DUŠAN MARINKOVIĆ
Neinstitucionalna polja razmjene

HAJRUDIN HROMADŽIĆ
Tranzicija kao ideologija: slučaj Jugoslavija

Izlaganje će biti posvećeno problematiziranju same tranzicije kao pojma-koncepta, to jest svojevrsnog ideologema. Zanimat će nas, dakle, mjesto, značaj i uloga tzv. tranzicije u kontekstu ideologije i političnosti, s onu stranu puke 'samorazumljivosti' pojma i njegova značenja. Na taj će se način trasirati putanja ka razumijevanju, interpretaciji i smještanju tzv. tranzicije u problemski suodnos s fenomenima hegemonije, (neo)kolonijalizma, civilizacijsko-kulturnog progressa i tomu slično.

Uvodnom dijelu izlaganja slijedit će razrada konkretnog primjera putem kojeg bi bilo moguće testirati prethodno predstavljene problemske teze. Radi se o nacrtu analize slučaja jugoslavenske državne zajednice i tog prostora u kontekstu četvrt stoljeća duge tranzicije koja seže s onu stranu razarajuće konfliktne radikalizacije „politika identiteta“ – te njima pripadajućih, nanovo aktualiziranih, prerađenih i dorađenih 'autohtonih' kultura – i nužno zadire u kompleksnija pitanja političko-ekonomske naravi tog povijesnog iskustva. U tom se svjetlu tzv. tranzicija nadaje kao permanentan, nikad do kraja dovršen i uvijek navodno deficitaran proces vječite 'prilagodbe' marginaliziranog postjugoslavenskog prostora novim geopolitičkim i ekonomskim parametrima hegemonijskih režima 21. Stoljeća.

Ključne riječi: tranzicija, ideologija, Jugoslavija, hegemonija, identitet

MARIJANA BELAJ I NEVENA ŠKRBIĆ ALAMPIJEVIĆ
*Politička mjesta u tranziciji: sjećanje na Josipa Broza Tita i Franju Tuđmana u suvremenoj
Hrvatskoj*

Fokus izlaganja je na međuodnosu društveno-političke tranzicije te uspostave mjesta sjećanja. Polazimo od toga da društveno-politička tranzicija utječe na dinamiku društvenog sjećanja, odnosno na njegovu transformaciju, pri čemu su dominantne politike pamćenja združene s imperativom zaborava onih sjećanja koja su povezana s prethodnim društveno-političkim identitetom i vrijednostima zajednice (Assmann, Connerton). U radu usporedno analiziramo politike propisivanja i izvedbe sjećanja na primjeru odabira i materijalizacije segmenta biografije dviju istaknutih povijesnih ličnosti, Josipa Broza Tita i Franje Tuđmana. Zanimaju nas strategije i mehanizmi putem kojih se dva zagorska sela, njihova rodna mjesta, politiziraju te pretvaraju u mjesta sjećanja u dvama različitim društveno-političkim razdobljima, u skladu s aktualnom političkom ideologijom i poželjnim svjetonazorom. U tom kontekstu govorit ćemo o rodnim kućama (muzejima) i spomenicima kao o mnemoničkim institucijama putem kojih se nastoji formalizirati, objektivizirati, iskazati, čuvati, prenijeti i potaknuti društveno sjećanje. Također ćemo promatrati taktike društvenog zaborava, odnosno brisanja određenih slojeva sjećanja iz tih političkih mjesta, izazvanih smjenama mnemonijskih paradigmi. Usmjerit ćemo se i na određene prigode tijekom kojih se priziva i slavi sjećanje. U oboma je slučajevima riječ o ključnom datumu izabranom u okviru politika pamćenja, o rođendanima

ovih dviju povijesnih ličnosti. Analizom praksi u tim prigodama, koje promatramo kao aktualizacije društvenog sjećanja, nastojat ćemo odgovoriti na pitanje što nam te prigode govore o odnosu prema prošlosti u suvremenoj Hrvatskoj.

Ključne riječi: društveno sjećanje, politička mjesta, Josip Broz Tito, Franjo Tuđman

ANDRIANA BENČIĆ

Socijalna konstrukcija kolektivnih sjećanja na Domovinski rat

Građen na epistemološkim osnovama socijalnog konstruktivizma, koji svoje uporište nalazi u fenomenološkoj sociologiji (Berger i Luckmann, 1967), rad analizira značenja koja pojedini socijalni akteri pripisuju Domovinskom ratu kao njegovi posredni ili neposredni sudionici, a koji nisu bili kreatori povijesnih događaja i nositelji političke moći. U znanstvenom je fokusu utjecaj sociokulturne situiranosti aktera na konstrukciju narativa o Domovinskom ratu. Cilj rada jest pokazati kako obični ljudi (povijest "odozdo") u okolnostima svoje specifične društvene smještenosti konstruiraju značenja o Domovinskom ratu. Njihova se sjećanja razmatraju na temelju njihove etnonacionalne i regionalne pripadnosti, te zajedno sačinjavaju jedan narativ individualistički konceptualiziranih kolektivnih sjećanja (Halbwachs, 1992 [1952]; Olick, 1999), narativ koji je temelj identifikacije kolektivnih sjećanja na mikro razini u ovom radu. Ta se sjećanja potom dovode u odnos s historiografskim i institucionaliziranim sjećanjima (sjećanjima "odozgo") s ciljem razmatranja dinamike i međudnošenja kolektivnih i historiografskih sjećanja u odnosu na Domovinski rat, te s ciljem dijalektičkog sagledavanja reprezentacije, interpretacije i recepcije povijesti u odnosu na jedan specifičan ratni sukob.

Osim vezivanja kolektivnih sjećanja za neke od osnovnih socioloških pojmova kao što su zajednica, nacija, moć, identitet i modernost, posebno se teorijski razmatraju kolektivna sjećanja na rat i ratne sukobe. Rad se stoga oslanja na niz recentnih istraživanja koja dosljedno pokazuju da ratni sukobi imaju dominantnu poziciju u kolektivnom sjećanju svih društvenih grupa.

Istraživački dio rada analizira i tumači kolektivna sjećanja na Domovinski rat koristeći kvalitativnu metodologiju baziranu na 50 polustrukturiranih dubinskih problemski usmjerenih intervjua izvedenih metodom oralne povijesti.

Ključne riječi: kolektivna sjećanja na ratne sukobe, Domovinski rat, oralna povijest, politička (historiografska) sjećanja (povijest "odozgo"), recepcija sjećanja (povijest "odozdo")

ZVONKO KOVAČ

Enciklopedijsko pamćenje u tranziciji (na primjerima kanonskih djela iz "ostalih južnoslavenskih književnosti")

Istraživanje se odnosi na pretraživanja *Leksikona svjetske književnosti* – djela (ur. Dunja Detoni-Dujmić) iz 2004. godine, kao i ona iz *Hrvatske književne enciklopedije* (ur. Velimir Visković), iz 2010.-2012. godine. Međutim, za razliku od ranijih napisa, pa i polemika o spomenutim izdanjima, posebna pažnja u analizi usmjerit će se na aspekte interkulturalne interpretacije pojedinih kanonskih djela iz tzv. ostalih južnoslavenskih književnosti, njihovo prevrednovanje u novom, postjugoslavenskom književnom kontekstu te na ocjenu određenih repozicioniranja pojedinih pisaca, posebno onih iz bosanske, srpske i crnogorske književnosti.

SANJA ROIĆ

Preživjeti, pisati, prevoditi: "lijep život u paklu" Ivana Ivanjija

U radu ću istražiti književni opus Ivana Ivanjija od testimonijalnog romana *Čoveka nisu ubili* (1954.) do autobiografskog romana *Mein schönes Leben in der Hölle* (2014.) i istražiti razloge zbog kojih Ivanji nije u poslijeratnoj književnosti Jugoslavije dobio ono mjesto što ga u talijanskoj i svjetskoj književnosti ima Primo Levi.

LEO RAFOLT

Varljiva ideja da stvaraš svijet: autodramaturški postupci u "Mehaničkim lavovima" Danila Kiša

U radu se analiziraju dva teksta Danila Kiša, pripovijest *Mehanički lavovi* iz zbirke *Grobnica za Borisa Davidoviča* te istoimena autorova drama, nastala na temelju spomenute proze – ali sa značajnim semantičkim odstupanjima. Pripovijest, a posljedično i dramski tekst, tumačit će se iz perspektive moguće paraboličnosti Kiševa diskurza, kako narativno-proznog tako i dramsko-performativnog. Ključni problemi koji će se pritom analizirati tiču se metageneričkog okvira autorove narativnosti, koja u sebi već sadrži "klicu performativnosti", no za potpuno žanrovsko izmještanje potreban joj je politički superstrat, koji Kiš, dakako, iznalazi u složenom odnosu *bogoslužja* i *državoslužja* ili religijskog i ideološkog. Analiza će zbog toga uključivati hermeneutiku signala transfera/prelijevanja narativnog u dramski diskurz, ponajprije na podlozi Agambenove i Rancièreove imanentne političnosti estetskog čina – čiji se impuls u Kiša nalazi, moguće, u paraboli – odnosno kroz rešetku remodulacija javnog i privatnog (H. Arendt) u procesima sociopolitičke tranzicije i modernizacije.

Ključne riječi: trauma, javni život, politika književnosti, parabola

DEJAN ILIĆ

Od (etno)nacije ka državi: država i njeni građani kao nosioci odgovornosti

Nacionalizmi koji su razorili Jugoslaviju, razorni su i po države koje su nastale posle njenog raspada. Iako se čini da je etnonacionalni kolektivni identitet čvrsta osnova za identitete novonastalih država (isključujući Bosnu i Hercegovinu), očigledna je tenzija između etnonacionalnih identiteta koji se prelivaju preko granica „svojih“ država i nacionalnih identiteta (u smislu državljanstva) koji se odnose na građane unutar granica države. U slučaju Srbije, etnonacionalni kolektivni identitet otežava identifikaciju građana Srbije sa zemljom u kojoj žive. S jedne strane, on uslovljava nosioce vlasti u zemlji da deluju izvan njenih granica i mimo svojih ingerencija. S druge strane, on građane Srbije koji nisu etnički Srbi sprečava da tu državu dožive kao svoju i od njih čini građane drugog reda. Državu tako nije moguće zaokružiti ni prema spolja ni iznutra, jer neko uvek ostaje izvan dominantnog etnonacionalnog obrasca. Književnost (pod čim ovde podrazumevam i sama književna dela i aktere i pozicije unutar književnog polja) ide naruku etnonacionalnoj identitetskoj matrici i time u stvari saučestvuje u podrivanju pokušaja da se napravi pristojna država. Kada je reč o odgovornosti, stvar s etnonacionalnim kolektivnim identitetom se dodatno komplikuje, jer nije jasno kako bi ona mogla da se sankcioniše i institucionalizuje kao kolektivna (a kolektivna po svemu jeste),

ako nema državnih tela koja bi mogla da je ponesu. Etnonacionalni kolektiv je istovremeno i veći i manji od države za koju se vezuje, pa je teško efikasno formulisati odgovornost u etnonacionalnom smislu: tu se ne zna na koga se ona tačno odnosi i ko tačno treba da odgovara. Stoga tvrdim da je samo država u stanju da ponese kolektivnu odgovornost. U tom smislu onda odgovornost treba i formulisati i utvrđivati.

Ključne reči: identitet, etnonacija, država, kolektivna odgovornost, književnost

LJILJANA BANJANIN

Istorijska istina prema književnoj istini u savremenom srpskom romanu

Polazište referata je odnos između istorije i književnosti kao jedan od centralnih u savremenoj srpskoj književnosti, povezan sa temom rata koji je njen „proizvod“, pokretač i konstanta. Drugi svetski rat ponudio je obilje materijala i srpski roman je u drugoj polovini XX veka i na početku novog milenijuma vitalno i stimulatивно elaborirao ratnu traumu i devastacije kroz koje je prošao pojedinac, grupa/etnitet ili čitavo društvo/narod. Brojni su primeri romana u kojima se crno – belom tehnikom simplifikovano tematizuju i glorifikuju figure pobednika, ali je prisutna i linija koja nije markirana politički, za koju je karakteristična tradicionalna narativna konstrukcija kao i postmodernističko eksperimentisanje prošlošću.

Tema referata su romani Knjiga o Blamu (1972) Aleksandra Tišme (1924-2003), Geci Majer (1998) Davida Albaharija (1948) sa jedne strane, i Lagum (1990) Svetlane Velmar Janković (1933-2014) sa druge. Autori su pripadnici različitih generacija, različitih književnih sudbina i spisateljskih tehnika ali ih povezuje tema traganja za istinom. Ona se na razne načine realizuje u narativnoj ravni navedenih romana: istorijski prihvaćena istina („objektivna realnost“) često je devijantna mada je dokumentovana (gradske novine, hronike, arhivi); postoji i ona individualna, subjektivna istina pojedinca koja je prelomljena kroz prizmu sećanja fiktivnog junaka, svedoka ratnih događaja ili spisateljskog/naratorskog ja. Na ova dva nivoa razvija se konfliktno pitanje uloge istorijske istine i njene percepcije od strane pojedinca bez mogućnosti intervencije te je cilj referata da pokaže kako te dve istine funkcionišu u romanima.

Ključne reči: istorija, srpska književnost, roman, rat, istina

IVICA BAKOVIĆ

Amnezija vs. hipermnezija: izvedba (jugo)nostalgije

Od raspada Jugoslavije na njezinu prostoru se, unatoč različitim nacionalnim (i nacionalističkim) pripovijestima, s vremenom sve više uspostavljala, i još se uspostavlja, bogata kulturna razmjena i suradnja. Pri tome se u prvi plan često stavlja odnos prema zajedničkoj jugoslavenskoj prošlosti, propituje se odnos prema pamćenju Jugoslavije te jugoslavenske svakodnevice. Taj je odnos osobito važan kad je u pitanju fenomen nostalgije za komunizmom, tj. jugonostalgije. Riječ je fenomenu koji se javlja u svim postkomunističkim društvima, više ili manje intenzivno, a koji tijekom posljednjeg desetljeća dobiva sve veću pažnju ne samo umjetnika i književnika nego i kritičara i teoretičara. S osobitim naglaskom na hrvatskom i srpskom kontekstu, u referatu će se problematizirati

izvedbene prakse jugonostalgije u postjugoslavenskoj kulturnoj sferi pri čemu će se posebna pozornost posvetiti izvedbenim umjetnostima te će se pokušati analizirati neki značajniji i zapaženiji tekstovi i predstave koji problematiziraju pamćenje (i zaborav) jugoslavenske (komunističke) svakidašnjice.

Ključne riječi: (jugo)nostalgija, pamćenje, zaborav, kazalište, izvedba

BOJANA ANĐELIĆ

70 godina kasnije – film “Kad svane dan” i knjiga “Kuća sećanja i zaborava” – ili potraga za sopstvenim identitetom

Иако је од завршетка Другог светског рата протекло седам деценија, тематизовање Холокауста не јењава. Снимљено је на десетине филмова и написано ништа мање књига. Ипак, у српској филмографији издваја се филм *Кад сване дан* (за који су сценарио написали Филип Давид и Горан Паскаљевић) – српски кандидат за Оскара за најбољи филм ван енглеског говорног подручја за 2012. годину, а у књижевности, поред романа Александра Тишме, Данила Киша и Давида Албахарија, роман *Кућа сећања и заорава* Филипа Давида – за који је аутор добио НИН-ову награду за 2014. годину. Јунаци и у једном и у другом уметничком остварењу су деца спасена од Холокауста – они трагају за сопственим идентитетом, за правим почетком своје приче и одбијају могућност заорава, јер заборав представља непомирење са животом, одбијање сопственог, суштаственог. И као што музика и у филму и у књизи представља спону са минулим временима, сећање које није смело да се изгуби, данас може да представља спону са другим (народима, културама, религијама). И филм и књига носе поруку да је друштву у Србији, и после седамдесет година, страна тема злочина над Јеврејима, Ромима (који и данас бивају прогнани) и другим народима, о чему можда најјасније говори сцена с почетка филма када главни јунак Миша Бранков, професор у пензији, по откопавању старе кутије са писмом, фотографијом и нотама свога правога оца, први пут сазнаје за ратне страхоте и одлази на место где се за време Другог светског рата налазио Логор Сајмиште. Треба се загледати у прошлост, разбити предрасуде и пробудити успавану савест.

Кључне речи: Други светски рат, Холокауст, идентитет, сећање, заборав.

ČASLAV NIKOLIĆ

U traganju za izgubljenim značenjem: roman “Životinjsko carstvo” Davida Albaharija

Roman Davida Albaharija *Životinjsko carstvo* zaokuplja zagonetkama položenim u sižeju strukturu, još više domišljatim pripovednim strategijama i perspektivama koje onemogućavaju razrešenje narativne intrige i čitalačku pažnju uvećavaju upravo u horizontu pripovedačkog poigravanja sa događajnim predmetom romana. Narator, Beograđanin u jugoslovenskoj vojsci, bivši član komunističke partije, šifrira na jednom mestu u romanu sižejni i političkoistorijski format romana signalom „šekspirovska drama“. Rezonance drame roman uokviruje kao pamćenje četiri jugoslovenske i postjugoslovenske decenije, te se u pripovednom samopoigravanju mogu nazreti deonice koje su i poetički i kulturnopolitički relevantne. Priča o priči i priča o Jugoslaviji (pamćenje Jugoslavije) kao da su istovetni

domeni. Albaharijevo poimanje priče pretpostavlja da njeno ispunjenje zapisivanjem zapravo nije ucelovljenje, nego izmicanje vlastitom tekstualnom naznačenju. Tekstualno oličenje priče samo je sekundarni derivat, znakovna opna koja ne zadržava ono o čemu je priča zapravo – o bezizglednom kretanju za izmaklim značenjem. Ponovnost čitanja pokazuje da su se u području ranije prepoznatih značenja pojavili drukčiji obrisi, pa se razumevanje iznova udvaja: značenje na pređašnje i izmenjeno, na stari i „sasvim nov svet“, a svako sledeće značenje, svaki novi svet, na značenje-svet kome smo se približili i neko značenje-izvan-sveta koje smo kao izvesniju, ali neobeleženu, izmeštenu drugost prvog (i svakog potonjeg) osećali. Selekcija svetova i varijanata svrhovita je ukoliko je samoosporavajuća, ukoliko na vrhu mreže mogućnosti – mogućnosti književnosti i mogućnosti kulture – ispoveda prazan sadržaj: „Šta god da odaberem, nešto uvek nedostaje.“ Priča se (kao i Jugoslavija) uspostavlja kao vlastito snoliko ispunjenje i u isti mah kao skrivanje (i upravo zato intenzivno osećanje) traumatične drugosti narativnih i kulturnopolitičkih identiteta. Tek odsustvo priče jeste – njeno prisustvo. Iza svake figure (kao i iza zemlje), pa i iza svake njene odgonetke, postoji – nešto drugo.

Ključne reči: Poetika, politika, Jugoslavija, značenje, gubitak

IGOR PERIŠIĆ

Jedna tipologija tranzicijskih puteva savremene srpske proze

U radu se predlaže jedna tipologija savremene srpske proze formirana na osnovu načina na koji se u njoj tematizuje i reprezentuje savremena tranzicijska stvarnost. U okviru tri osnovna tipa, a to su 1. *Postmodernizam i prevazilaženje postmodernizma* (David Albahari, Radoslav Petković, Svetislav Basara, Saša Ilić) ; 2. *Feljtonizam i neorealizam* (Mileta Prodanović, Vladimir Arsenijević, Srđan Valjarević, Vladimir Kecmanović); 3. *Distopija i satira* (Svetislav Basara, Sreten Ugričić, Andrija Matić, Pavle Ćosić, Slobodan Vladušić), osvrnuću se na reprezentativna dela za taj tip i predložiti specifičnija razlikovanja u okviru određenog tipa.

Ključne reči: savremena srpska proza, istorija, angažman, tranzicija.

IVANA LATKOVIĆ

Iskustvo tranzicije i tranzicija iskustva slovenske književnosti

U radu će se ponuditi jedno moguće usporedno čitanje slovenskog i hrvatskog tranzicijskog iskustva, i to u kontekstu realizacije različitih simboličkih praksi koje su u središte svoga interesa postavile promišljanje aspekata postsocijalističke stvarnosti. Intencionalno tumačenje različitih diskurzivnih pojavnosti, od romanesknih (Skubic, Vojnović, Čar, Möderndorfer) i dramskih uobličavanja (Šeligo, Jovanović, Möderndorfer) i esejističkih elaboracija (Jančar, Debeljak) do šireg kulturološkog odaziva na slovensku društvenu i političku tranziciju (Velikonja, Petrović), nastojat će se prikazati (ne)podudarnosti simboličkih slika slovenske i hrvatske tranzicijske stvarnosti, odnosno ukazati na širok spektar podosta različitih reprezentacijskih praksi inače podudarnog kulturnog i društvenog iskustva.

Ključne riječi: *tranzicija, slovenska i hrvatska književnost, komparativno čitanje*

MARIJA MITROVIĆ

Epoha ispričana kroz (auto)biografiju: slučaj Vladimira Pištala

Vladimir Pištalo (1960), američki profesor američke povjesti, pisac koji je započeo (1981) objavljivati u Beogradu, ali je dubokim korenima vezan i za svoj bosanski, mostarsko-sarejevski identitet, može biti pravi primer današnjeg modernog pisca višestrukog identiteta. Udaljivši se prostorno od Beograda početkom devedesetih godina, on je nastavio prozu da piše isključivo na srpskom jeziku, ali je od pisca postmodernističke fantastike i igrivosti, svjevrsne neobaveznosti kakva je karakteristična za njegovu beogradsku fazu, postao pisac proze koja čitaoca uvlači u dublje kulturološko poznavanje historijskih ličnosti, vremena i prostora. Pri tom, rafinirana osobna, sitna sećanja postaju onaj nezaobilazni filter koji jednu osobno doživljenu priču uzdiže na nivo svezremenog i općeljudskog. Poetičnost je i nadalje bitna odrednica njegove proze, ali je– od romana Milenijum u Beogradu, preko najpoznatijeg i najuspešnijeg romana Tesla, portret među maskama, pa sve do “bildungsromana” Venecija Pištalo pripovedač vrlo osobne identitetske priče koja je istodobno i autentični govor jednog šireg vremena i prostora.

Ključne riječi: višestruki identitet, povijest; osobna ispovjest.

LUKA BEKAVAC

Vrijeme teksta u “Tutorima” Bore Ćosića

Bora Ćosić međunarodno je prepoznat kao jedan od najvažnijih pisaca apatridskog iskustva na prijelazu stoljeća, no njegov osebujan, nadnacionalan leksik i sintaksa, kao i atipična struktura njegovih autobiografskih spisa, prethode činjenici njegova egzila: možemo ih pratiti kroz niz ranih radova, među kojima se kao žarište nameće roman Tutori (1978.). Unatoč tomu što umnogome odudara od recepcijski znatno vidljivijih Ćosićevih knjiga objavljenih nakon 1991., upravo je ovaj tekst već lociran kao svojevrsna matrica Ćosićeve spisateljske pozicije: priča o zanatu logotetskom, antipatrijarhalni i antiklasicistički Familienroman koji ipak ostaje u dodiru s idejom totaliteta i tradicijom obiteljskih kronika (Brebanović). Ovo će se izlaganje zadržati na prva dva dijela romana, smještena u Slavoniju 1828. i 1871., te na radikalnim postupcima zbog kojih Tutori ostaju izuzetni mimo okvira bilo koje nacionalne književnosti. Prije svega, pripovijedanje o osobnoj, obiteljskoj ili nacionalnoj povijesti pokušat će se suprotstaviti metatekstualnim i autoreferencijalnim procedurama koje teže opstruiranju ili dokidanju mimetičnosti i dominacije vremena priče, zaustavljajući ga u parodiranim formama rječnika, kalendara, inventara, kataloga itd. Okvir obiteljskog romana može se, s pripadajućim stopedesetgodišnjim rasponom, čitati kao tehnička dosjetka koja omogućuje aktiviranje goleme količine tekstualne “šute”, umjetničkog “đubreta”, kako bi se stvorilo djelo suprotstavljeno “lijepoj književnosti”: u njemu se obiteljska povijest tek nazire ispod pažljivo prekrojenog readymade sloja, a esencija subjekta nadomješta presjekom najšire shvaćenog kulturnog arhiva određenog trenutka.

Ključne riječi: Bora Ćosić, Tutori, tekst, vrijeme, pripovijedanje

MARJAN ČAKAREVIĆ

Da li postoji srpska (emigrantska) književnost u Hrvatskoj?

Ključne reči: emigrantska književnost, srpska književnost, hrvatska kultura, književna politika
Kako je iz samog naslova vidljivo, na tragu nekih zanimljivih, naoko usputnih teza iz studije *Podrumi Marcipana* Predraga Brebanovića, u radu će biti analiziran status i recepcija u Hrvatskoj nekolicine najznačajnijih pisaca i intelektualaca čija je matična kultura srpska. U prvom redu, biće reči o Bori Ćosiću, Mirku Kovaču, Bogdanu Bogdanoviću, Milanu Milišiću, a potom i Basari, Albahariju i drugima. Pored toga, rad će se baviti delovanjem časopisa i izdavačkih kuća kao što su Feral tribune, Arkzin, Durieux i njihovom ulogom u oblikovanju kulturno-političke klime i odnosa srpske i hrvatske kulture, i posebno, u okviru toga, (poželjne ili) podrazumevane figure srpskog pisca i intelektualca u Hrvatskoj od 1991. pa do 2000, kao i posledicama koje taj kulturno-politički konstrukt ima na odnos srpske i hrvatske književnosti posle 2000.

KORNELIJE KVAS

Književnost i društveno-kulturno okruženje: stereotipi i prevazilaženje razlika

U radu se analizira roman *O golmanima i bubnjarima* (2010) srpskog pisca u egzilu Nebojše Radića. Posebna pažnja usmerena je načinima predstavljanja jugoslovenskog i srpskog društva osamdesetih godina dvadesetog veka, perioda ratova i tranzicije devedesetih, sve do bombardovanja SR Jugoslavije 1999. godine. Analiziraju se kulturni obrasci i mitovi o srpskoj naciji i drugima, kao i načini prevazilaženja etničkih i kulturnih stereotipa. U romanu se neprestano smenjuje dvostruka pripovedačka perspektiva: pripovedanje „iznutra“, kada je pripovedač u Srbiji, Jugoslaviji ili na putovanju Evropom i pripovedanje „spolja“, kada je pripovedač u egzilu, na Novom Zelandu i u Engleskoj. Pamćenje Jugoslavije i odnosa u jugoslovenskom i srpskom društvu menja se u odnosu na vremenske perspektive, društvene okolnosti i poziciju pripovedača. Takođe, primetno je preklapanje biografije glavnog junaka romana i istovremeno pripovedača Barta Vasića, sa biografijom pisca Nebojše Radića. Pored toga, odgovarajuće pripovedne tehnike dodatno doprinose uverljivosti i verodostojnosti teksta romana.

Ključne reči: srpska književnost, tranzicija, stereotipi, ideologija

MELITA RICHTER

Slika Jugoslavije u djelima spisateljica iz egzila

Ovaj prilog će nastojati preispitati na koji se način višeslojni identitet Jugoslavije predstavlja u djelima spisateljica čije se književno djelovanje svrstava (ne u cijelosti) u kategoriju ‘pisma iz egzila’. Pozabavit će se djelima Rade Iveković, Dubravke Ugrešić, Slavenke Drakulić, Vesne Goldsworthy, Daše Drndić, Biljane Jovanović, Maruše Krese, Radmile Lazić i drugih, kako bih odredila najprisutnije teme koje definišu subjektivno i kolektivno jugoslavensko iskustvo u njihovom pismu. Neke od tema kojima će se baviti su:

- interiorizirana mentalna mapa; ideja Jugoslavije kao jedinstvenog geografskog prostora unatoč (i upravo zbog) unutarnje bogate diversifikacije;

- pitanje kolektivnog i subjektivnog identiteta;
  - pamćenje jugoslavenskog kulturnog prostora i njegove pluralnosti;
  - kodeksi jugoslavenske svakodnevnice:
    - a) dom, stan, privatni i intimni prostori;
    - b) grad, trg, ulica, javni prostor;
    - c) mirisi i hrana;
    - d) materijalna kultura
  - posebnosti jugoslavenskog iskustva i na temelju njega nastanak dihotomije ‘mi’ (Jugoslavija) i ‘oni’ (Zapad, Europa, Istok ‘Svijet’...)
  - otpor prema stvaranju stereotipiziranog imaginarija jugoslavenskog prostora (“balkanska krčma”, Ruritanija, Kusturićini filmovi)
  - idealiziranje poveznice između nekadašnje Zemlje i djetinjstva
- Ključne riječi: pismo iz egzila, Jugoslavija, identitet, pamćenje

BORJANA PROŠEV-OLIVER

Kulturna memorija kroz egzilantske medije: pogled odozdo

Rad se bavi prevođenjem kultura promišljano kroz medije popularne egzilne kulture poput one predstavljene u makedonskom emigrantsko-egzilnom časopisu u Hrvatskoj Makedonski glas i reinterpretacijom kategorija identitet, dom/udomljenost, migracije, hibridnost, multikulturalizam u svjetlu nove sociologije 21. stoljeća i njezinog izokrenutog koncepta “locus-a” koji u uvjetima globalizacije seže onkraj granica pojedinih znantsvenih područja. Fikcija u popularnim egzilnim medijima, nostalgična po prirodi, nadilazi stvarnost zajednice te time postaje instrument stvaranja neke imaginarne domovine.

ZORAN AVRAMOVIĆ

Dve funkcije obrazovanja u srpsko-hrvatskim odnosima

Srpsko-hrvatski odnosi se utemeljuju obrazovnim programima i udžbenicima daleko više nego u političkim i ekonomskim. Ovi posljednji su u znaku uspona i padova, a u obrazovanju se oblikuju znanja, stavovi i vrednosne orijentacije mladih generacija koje su deo životnog puta pojedinaca, grupa i nacije. U tom pogledu ciljevi i sredstva obrazovnih politika u Hrvatskoj i Srbiji su pred velikim izazovima i iskušenjima. Objektivan problem je u teškom međunacionalnom nasleđu koje obuhvata ceo 20. vek, a posebno ratni sukobi od 1991. do 1995. godine u Hrvatskoj i bivšoj SFRJ. U takvim okolnostima obrazovanje i vaspitanje u osnovnim i srednjim školama može da 1) otvorenim, tzv. implicitnim pedagogijama pospešuje negativnu sliku druge nacije, da nacionalno ideologizira (indoktrinira) znanja i vrednosti, ali može i da posredstvom multiperspektivnosti doprinese objektivnoj slici nasleđene i aktualne stvarnosti odnosima dve nacije. Razume se, ove dve moguće funkcije obrazovanja nisu samo stvar škole već, pre svega, države (vlade) i stručnih ustanova.

Ključne reči: obrazovanje, obrazovne politike, srpsko-hrvatski odnosi

NENAD VELIČKOVIĆ

Zašto je naziv predmeta važniji od kvaliteta udžbenika?

Naziv jezika u Bosni i Hercegovini, koji je jedan policentrični, koristi se preko prava na obrazovanje na maternjem jeziku kao izgovor za kreiranje tri nacionalna kurikuluma. Sva tri su izrazito angažovana za vrijednosti koje promoviraju nacionalizam (prema konceptima nacionalizma Smita, Gelnera, Andersona, Biliga i Hobsboma). Čitanke koje su u upotrebi oruđe su tog angažmana i istovremeno niskog stručnog i pedagoškog kvaliteta. Tvrdnju dokazujem primjerima iz knjige *Školokrečina* (2012) i *Studije slučajaSvezame, otvori se* (2012), grupisanim u kategorije:

Pogrešne, površne, nepotpune ili neprecizne defincije, ili neadekvatni primjeri;

Pitanja neprilagođena dječijem iskustvu ili formulisana lošim stilom u nejasan iskaz;

Izbor odlomaka bez jasne teme i svrhe;

Pristup građi ideološki i nacionalno pristran, sa političkim komentarima;

Prozvoljne ili površne analize;

Nepoznate riječi pogrešno ili nepotpuno objašnjene;

Plagijat, ili nekritičko mijenjanje originalnog tekst;

Nekorektno citiranje, ili navođenje izvora čiji je kredibilitet nejasan; upućivanje na nekorisne izvore;

Greške uredničke nepažnje;

Kvalitet tih sadržaja mora biti ispod savremenih standarda, jer samo tako može biti efikasan instrument indoktrinacije. Loše čitanke dio su skrivenog kurikuluma čiji je cilj da:

ne razvija kritičko mišljenje;

podstiče stereotipe;

podriva povjerenje u racionalno rješavanje problema;

otežava komunikaciju;

razvija osjećanja straha, podozrenja i nesigurnosti;

umanjuje mobilnost radne snage;

snižava cijenu rada i tako priprema ne samo vodeći od nacionalnog u socijalno nezadovoljstvo.

Tvrdim dalje da je taj skriveni kurikulum generator konflikta, a kao primjer tumačim aktuelni sukob obrazovnih vlasti Republike Srpske i roditelja bošnjačkih đaka oko naziva predmeta: *bošnjački vs. bosanski jezik*.

Konstatujem da se radi o sukobu dva nacionalizma oko prava na kontrolu obrazovnih sadržaja kao sredstvu indoktrinacije.

Ključne riječi: nacionalizam, čitanke, konflikt, indoktrinacija

DORIS PANDŽIĆ

Postjugoslavenska književnost – nomadologija naspram historije

Ovaj članak bavi se komparacijom hrvatskih i srpskih udžbenika povijesti napisanih 90-ih godina 20. stoljeća s književnim djelima hrvatskih, srpskih i bosanskih pisaca, nastalih 90-ih godina 20. stoljeća ili početkom 21. stoljeća, a koja imaju antiratnu temu i suprotstavljaju društvenu povijest političkoj povijesti. Analiziraju se djela: „Canzone di guerra“ Daše Drndić, „U potpalublju“ Vladimira Arsenijevića i „Nigdje, niotkuda“ Bekima Sejranovića. Ta

djela imaju karakteristike književnosti nomadizma, tipične za književnost nekih postjugoslavenskih autora. Komparacija hrvatskih i srpskih udžbenika povijesti 90-ih godina 20. stoljeća pokazuje nepodudarnost perspektive događaja tijekom dezintegracije Jugoslavije, s naglašenim političkim tendencijama, dok analizirana književna djela napisana u isto doba, opisuju društvene događaje tijekom dezintegracije Jugoslavije sa znatnim podudarnostima, neovisno o jeziku ili pripadnosti autora različitoj nacionalnoj književnosti. Dok udžbenici povijesti imaju pristup tipičan za historijsko pisanje iz perspektive državne politike, književna djela su napisana iz tzv. nomadske perspektive, neovisne o državnoj politici (perspektive neovisne o centru), suprotstavljajući političkim događajima (tzv. historijskim „velikim pričama“) društvene događaje (tzv. „male priče“) i na taj način postaju alternativa sinkronijski i dijakronijski nedosljednoj povijesti.

Ključne riječi: nomadizam, postjugoslavenski autori, udžbenici povijesti, politička povijest, društvena povijest

OLJA PERIŠIĆ ARSIĆ

Elementi kulture u udžbenicima srpskog i hrvatskog jezika kao stranog

Proces usvajanja stranih jezika podrazumeva ne samo lingvističku kompetenciju, već iznad svega sposobnost korišćenja jezika u komunikaciji, tzv. komunikativnu ili sociolingvističku kompetenciju. Konkretni komunikativni ciljevi (izvinjenja, pohvale, obećanja, zahtevi itd.) ostvaruju se, po zajedničkom evropskom referentnom okviru, kroz govorne činove po kojima se i strukturiraju didaktičke jedinice u većini savremenih udžbenika. Ako su kultura i jezik neodvojivi pojmovi "jer nema kulture bez jezičkog izraza, niti pak ima jezika bez kulturnog sadržaja" (R.Bugarski, 2005), onda je i značaj interkulturalne kompetencije u nastavi neosporan.

Kultura se obično tumači i predstavlja kroz nacionalno nasleđe i dostignuća iz oblasti tzv. elitne kulture, umetnosti, književnosti, muzike, dok se sa antropološkog stanovišta akcent stavlja na izučavanje i predstavljanje običaja i navika jednog naroda. U svetlu interkulturalne kompetencije razmatraćemo pojam kulture kroz pojam "kulturnog modela" koji obuhvata sve pojave koje daju formu društvenoj stvarnosti i utiču na ponašanje pripadnika jedne društvene zajednice, način na koji ta zajednica rešava probleme, izražava ili prikriva emocije, tabuizira određene društvene pojave itd.

Polazeći od navedenih teza u radu ćemo analizirati udžbenike za učenje srpskog i hrvatskog jezika kao stranog (V.Barac-Kostrenčić, M.Kovačićek, S.Lovasić, D.Vignjević, Učimo hrvatski, 1999; M.Čilaš-Mikulić, M.Guleić Machata, D.Pasini, S.L.Udier, Hrvatski za početnike, 2008; I.Bjelaković, J.Vojnović, Naučimo srpski 1, 2004; N.Milićević-Dobromirov, B.Novković, Učimo srpski 1, 2009) i način na koji se u njima obrađuju kulturološki elementi i kroz njih interpretira sam pojam kulture. Fokusiraćemo se na izbor kulturoloških sadržaja kojima se intencionalno prezentuje narod čiji se jezik izučava, dok sam nastavni materijal (uglavnom neautentičan) može da posluži, preko sadržaja i leksike, kao neposredni izvor za interpretaciju te iste kulture.

Ključne reči: jezik, kultura, komunikacija, interkulturalna kompetencija, udžbenici srpskog i hrvatskog jezika kao stranog

SVJETLANA JANKOVIĆ-PAUS
Diskurs nostalgije: Dječji list "Bijela pčela"

Dječji list Bijela pčela, pokrenut 1994. godine, u izdanju SKD Prosvjete, institucionalno je podržan odgojno-obrazovni časopis namijenjen djeci srpske nacionalne manjine u Hrvatskoj. Tekstovi objavljeni u časopisu od 1994. do 2000. godine, u različitim žanrovima (poezija, proza, eseji, prikazi knjiga, reportaže itd.), analiziraju se u okviru postkolonijalnih koncepata traume, nostalgije, srušene utopije (Bonett, 2010), mitopoetike (Meltzer, 2006), pripadanja i politike doma (Duyvendak, 2011).

Ključne riječi: nostalgija, trauma, mitopoetika, memorija, djetinjstvo

MIJO LONČARIĆ
"Ježeva kućica" i spoticanje o figuru doma